

König Kelemen és *Az Egység Útja* című folyóirat indulása

A XX. századi magyarországi ökumenikus mozgalom történetével foglalkozó összefoglaló munkák rendszerint nem feledkeznek el *Az Egység Útja* című folyóirat megemlékezéséről. Az 1943 januárjától 1944 novemberéig havonta megjelenő kiadványról elismerő hangon írnak az egyes szerzők. Méltatják annak próbálkozását a katolikus és protestáns egyházak egymáshoz történő közeledésének előmozdítására. Katolikus és protestáns oldalról egyaránt pozitívan értékelik a KÖNIG KELEMEN által szerkesztett sajtótermék őszinte törekvését a keresztyény felekezetek kapcsolatainak javítására és a kölcsönös jóindulat megteremtésére.¹ A havilap további kiadását 1944 végén a háborús körülmények lehetetlenné tették, később pedig nem indult ismét el. Ennek ellenére a rövid életű lap olyan újszerű vállalkozásnak bizonyult, amely a kortársak közül sokak figyelmét felkeltette. Ez a tanulmány a folyóirat megjelenésének előzményeit, programját és a kezdeményezéshez fűződő reagálásokat vizsgálja.

A Horthy-korszak Magyarországon a katolicizmus és a reformáció követőinek viszonyát gyakori nézeteltérések, sőt időnként nyílt és heves egyházi viták terhelték. Az újra és újra bekövetkező felekezeti összeütközések száma azonban az 1930-as évek vége felé csökkenni látszott. Ezzel párhuzamosan a szemben álló felek a korábbiaknál békülékenyebb magatartást kezdtek tanúsítani egymás iránt. Ennek a változásnak szemléletes eleme volt az az eszmecsere, amely az 1937-es és az 1938-as év folyamán zajlott le a magyar sajtóban a keresztyény felekezetek uniójának megvalósíthatóságáról. Az erre vonatkozó párbeszédet katolikus részről Bangha Béla, jezsuita szerzetes kezdeményezte. Más neves egyházi személyiségek szintén véleményt nyilvánítottak a kérdésről. A témát illetően a Rómához hű egyháziak ugyanúgy megszólaltak, mint a reformáció hívei. Mindkét nagy vallási irányzat képviselői egyetértettek abban, hogy a jelentős dogmatikai és egyéb eltérések miatt belátható időn belül nem lehetséges a katolikus–protestáns felekezeti egység létrehozása. Ám

¹ Katolikus részről példaként hozzuk: SÓLYMOS SZILVESZTER-GÁL FERENC: Ökumenizmus. Katolikus teológiai főiskolai jegyzet. Pécsi Szikra Nyomda, 1981. 39. p. – Protestáns részről: BÉKEFI LAJOS: Kibontakozó magyar református-katolikus ökumenikus kapcsolatok. = Confessio. A Magyarországi Református Egyház figyelője. Felelős szerkesztő: TENKE SÁNDOR. 1988/3. szám, 81. p.

valamennyi nyilatkozó hajlandónak mutatkozott arra, hogy a történelmi keresztény egyházak közötti gyakorlati együttműködés kialakításán munkálkodjon. Az álláspontok nyugodt hangvételi tisztázása olyan kedvező légkört teremtett a hazai katolikusok és protestánsok között, amely lehetővé tette, hogy a megkezdett eszmecsere a következő esztendőben folytatódjon. Így az 1940-es évek elején egyre többet írtak és beszéltek „a magyarság lelki egységéről”, amit főként a keresztény vallási csoportok közeledése révén tartottak elérhetőnek.²

Ebbe a véleménycserébe bekapcsolódott KÖNIG KELEMEN is, aki hamarosan megindította *Az Egység Útja* című folyóiratot. Mielőtt KÖNIGnek az egyházi unióra vonatkozó nézeteit szemügyre vennénk, foglaljuk össze életének fő eseményeit! KÖNIG (1945-től KIRÁLY) KELEMEN 1893. április 24-én született a Bács-Bodrog vármegyei Szentfülöpön. Dunaföldváron és Baján járt középiskolába, majd 1908-ban belépett a ferences szerzetesrendbe. A teológiát Gyöngyösön végezte el. 1916-ban szentelték pappá. 1916-tól a pécsi, azután a bácsi ferences kolostorban élt. Az 1920-as években a szécsényi kolostor újoncmestere, később házfőnöke volt. Az 1930-as évek elején Újhatvanban teljesített szolgálatot. 1934-től 1937-ig a berlini magyar követség lelkészeként működött és ellátta a németországi katolikus magyarok lelki gondozását.³ Saját visszaemlékezése szerint a keresztényellenes náciizmus elnyomásától szenvedő német katolikusok és evangélikusok sorsát tapasztalva ezekben az években lett a vallási egységtörekvések elkötelezett híve.⁴ Németországban szerzett élményei ösztönözték két nagy jelentőségű könyvének megírására. Az egyik *A keresztény egyházak egysége. Különös tekintettel a németországi protestantizmusra* címmel 1942-ben jelent meg. A másik *Hitlerizmus és kereszténység. A németországi evangélikus hitvalló egyház harca a nemzeti szocializmussal* címet viselve 1946-ban látott napvilágot. Magyarországra hazatérve Füleken, illetve Csongrádon töltött be plébánosi tisztséget. Közben az uniós mozgalom aktív tagjaként szerkesztette *Az Egység Útja* havilapot. Rendje 1947-ben az Amerikai Egyesült Államokba küldte. Detroitban és

² A fenti téma részletes elemzését adja: GICZI ZSOLT: Egy eszmecsere és előzményei. Vélemények a katolikus–protestáns egység megvalósításának lehetőségéről a Magyar Szemle és a Protestáns Szemle 1937–1938-as évfolyamaiban. In: Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica, tomus CVIII. Szeged, 1999. 65–83. p. és GICZI ZSOLT: „A magyarság lelki egysége felé”. A katolikus–protestáns egységtörekvés Horthy-korszakbeli történetéhez. = Credo. Evangélikus Műhely. A Magyarországi Evangélikus Egyház folyóirata. Szerk.: MÁNYOKI JÁNOS. 2000/1–2. szám, 17–24. p.

³ Magyar Életrajzi Lexikon/1978–1991/. Főszerk.: KENYERES ÁGNES. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. 478. p. és Magyar Katolikus Lexikon VI. kötet. Főszerk.: DR. DIÓS ISTVÁN. Szent István Társulat, Budapest, 2001. 808. p.

⁴ KIRÁLY KELEMEN: Katolikus–protestáns egységtörekvés története Magyarországon. Standard Press, New Brunswick, 1965. 77–79. p.

De Witt-ben eltöltött évei után 1950–1951-ben a kanadai Winnipegben lelkipásztorokodott az ottani magyarok között. Ezután visszatért az USA-ba.

Élete végéig lelkesen tevékenykedett a nyugaton élő katolikus és protestáns magyarság felekezeti közeledésének érdekében. 1965-ben könyvet adott ki a katolikus-protestáns egységtörekvés magyarországi történetéről. A következő évben *A világ krisztianizálódása és a keresztények egysége* című írása hagyta el a nyomdát.⁵ Egyéb művei között található a lelki és a szerzetesi élettel foglalkozó, valamint egyháztörténeti munkák.⁶ Naplóját 1974-ben Clevelandben nyomtatta ki. 1978. március 7-én hunyt el De Witt-ben.

A fentiekből látható, hogy KÖNIG KELEMEN éppen abban az időszakban érkezett vissza Magyarországra a keresztény egyházi közeledés ügyének támogatójaként, amikor a hazai sajtóban kibontakozott az ezt a témát érintő dialógus. KÖNIG ezzel kapcsolatos megnyilatkozásai közül az 1942-ben megjelent *A keresztény egyházak egysége. Különös tekintettel a németországi protestantizmusra* című könyve keltette fel az érdeklődők figyelmét. A majdnem kétszázötven oldal terjedelmű kötet sokoldalú alaposággal tárgyalta az írója által kiválasztott kérdéskört. Az értekezés első része a keresztény felekezetek uniójára irányuló próbálkozások okait és jellegzetességeit vizsgálta általánosságban. Ezekre vonatkozóan a szerző megállapította: „A protestánsokat és a keleti egyházat belső válsága és a mai történelmi idő külső hatóerői, a katolikusokat pedig a testvérek megmentését célzó odaadó szeretet és a pogányok megnyerése utáni vágy ösztökéli a keresztény egyházak egységének munkálására. Ennek az egységnek megteremtését hathatósan szorgalmazza az a veszedelem, mely a kereszténységet a kommunizmus, a modern és a régi pogányság részéről fenyegeti.”⁷ Az idézet első mondatából kiderül, hogy KÖNIG némileg az egyoldalú leegyszerűsítés hibájába esett. Persze nem kell meglepődni azon, hogy ferences szerzetesként a katolikus egyház magatartását idealizálta. Ugyanígy érthető, hogy a protestánsok ökumenikus kezdeményezéseit a hivatalos pápai állásfoglalások szellemében, bíráló hangon értékelt. Azt nem vitatta, hogy a reformáció követői őszintén vágyakoznak a kereszténység megosztottságának felszámolására. De rámutatott, hogy az ezt célzó igyekezetük mindaddig eredménytelen lesz, amíg az óhajtott uniót nem a katolicizmus vezető szerepét elismerve kívánják megvalósítani: „Egység csak a főnálló krisztusi Egyház egység-alapján hozható létre. Róma egyik magasztos

⁵ Magyar Életrajzi Lexikon (1978–1991). 478. p. és Magyar Katolikus Lexikon VI. kötet, 808. p.

⁶ KÖNIG KELEMEN: *Alverna felé. Bevezető a lelki és szerzetesi életbe I–II. kötet.* Vác, 1927–1928. és KÖNIG KELEMEN: *Hatszázéves ferences élet Szécsényben 1332–1932. A szécsényi ferencesek története a megye-, az ország- és az egyháztörténelem tükrében.* Kapisztrán Nyomda, Vác, 1931.

⁷ KÖNIG KELEMEN: *A keresztény egyházak egysége. Különös tekintettel a németországi protestantizmusra.* Gyöngyösi ferences könyvek 2. Kapisztrán Nyomda, Gyöngyös, 1942. 20. p.

hivatása az, hogy az egységet, egységalapot őrizze.⁸ Ehhez az alapálláshoz következetesen ragaszkodva elemezte az ortodoxok és a protestáns egyházak - vélemény szerint - válságos helyzetét, valamint a vallási egységre vonatkozó elképzeléseiket.

A könyv második része az egyházszakadások történetével és következményeivel foglalkozott. Körültekintő odafigyeléssel összegezte az anglikán, a görögkeleti és a németországi evangélikus egyházak uniós próbálkozásainak múltját és korabeli jellemzőit, különös tekintettel a katolikusokhoz való viszonyukra. Az értekezés harmadik nagy témaköréként tért ki a szerző a felekezeti közeledés érdekében végzett munka időszerű lehetőségeire. Szólt a megoldandó egyházfegyelmi és dogmatikai problémákról. Ezt követően vette sorra a pogányok között végzett katolikus és protestáns misszió eredményeit és feladatait. A térítő tevékenység hatékonyságának szempontjából ismételt arra a következtetésre jutott, hogy a történelmi keresztény egyházak egyesülésének előmozdítása sürgető feladat. A keresztény egységtörekvések kilátásait és a szükséges tennivalókat a mű negyedik része tárgyalta. Ennek oldalain a könyv írója reményét fejezte ki, hogy a kölcsönös felekezeti jóindulat gyakorlati eredményekhez vezet.

A kötet alcímének megfelelően KÖNIG külön figyelmet szentelt a németországi protestantizmus helyzetének. Ismerve a korszak magyar politikai viszonyait érthető, hogy nem bírálta nyíltan a nemzetiszocialista állam egyházellenes magatartását. Azonban burkoltan megfogalmazta a nácik egyházpolitikáját helytelenítő véleményét. A munka szövegösszefüggéseiből megállapítható, hogy KÖNIG KELEMEN gyakran a „modern pogányság” kifejezést használta a német fasizmus megfelelőjeként. Ezt a modern pogányságot pedig – Németországban szerzett ismeretei alapján – ugyanolyan veszélyesnek tartotta a kereszténységre, mint a kommunizmust. Úgy látta, hogy ezek az irányzatok egyformán veszélyeztetik a keresztény egyházak mind-egyikét és ezáltal áttételesen ösztönzik őket a felekezeti egység megteremtésére: „Bizonyos, hogy négy évszázad kibékítő kísérletei nem hordtak le a protestantizmust, keleti egyházat és katolicizmust elválasztó hegyből annyit, mint a kommunizmus és a rosenbergi világnézet s a modern pogányság.”⁹ Ezzel az állásfoglalásával a mű szerzője csatlakozott azokhoz a hazai egyházi személyiségekhez, akik az adott korban a baloldali munkásmozgalmi ideológiák mellett a nácizmust tekintették a kereszténység legfőbb ellenfelének. A magyarországi katolikus és protestáns egyházak nagy részében az 1930-as évek második felében körvonalazódott ez a

⁸ Idézett mű, 44. p.

⁹ Idézett mű, 113. p. A szerző a „rosenbergi világnézet” említésével Alfred Rosenbergnek, a nácik félhivatalos teoretikusának nézeteire utalt. A „modern pogányság” vagy „faji újpogányság” kifejezéseket a vizsgált időszak magyar katolikus sajtójában sokszor alkalmazták a nácizmus jelölésére.

vélekedés. Az ő aggodalmaikat fokozta egyre szorosabb kapcsolódásunk a hitleri Németországhoz és a szélsőjobbboldali erők itthoni előretörése. A vallási közösségeik jövőjét féltőkben tudatosult, hogy a megerősödött keresztényellenes áramlatokkal szembeni védekezés csak a történelmi egyházak összefogásával lehet eredményes. Éppen ez a felismerés volt az egyik fő mozgatórugója a katolikus-protestáns közeledést elősegíteni kívánó párbeszédnek Magyarországon.

KÖNIG KELEMEN a keresztény egyházi egység lehetőségeiről írt könyvének függelékében önálló fejezetet készített az „unióskérdés” határainkon belüli állásáról. Ebben a hazánkban jelentkező vallási egységtörekvés néhány történelmi példájának említése után tulajdonképpen az 1937-ben a katolikusok és a protestánsok között megindult eszmecsere legjelentősebb mozzanatait összegezte. Katolikus szemszögből úgy észlelte, hogy a reményteljes kezdetet követően 1940–1941-ben a felekezetközi helyzet nem javult, hanem inkább rosszabbodott. Ezért a másik oldalt tette felelőssé, mondván: „A hazai protestantizmus szinte sajnálkozott az egység érdekében tett szolgálatok miatt...”¹⁰ A vallási egységmozgalom iránt elkötelezett ferences szerzetes ennek ellenére kijelentette, hogy fáradhatatlanul tovább kell tevékenykedni a kereszténység irányzatainak egyesülése érdekében. Sőt, már ekkor megfogalmazódott benne, hogy kívánatos lenne indítani egy olyan egyházi folyóiratot, ami fő céljának tekinti a katolikus–protestáns unió létrejöttének segítségét. Erről így nyilatkozott: „Azt véljük, hogy egy bölcsen szerkesztett s az egységet egyengető havilap nagy szolgálatot tehetne a közös szent ügy előmozdításában. Pannonhalma és Debrecen között necsak (*sic!*) múló szivárványhíd jelenjen meg, hanem valódi, tartós kapcsolat, amely az egységpillérekre támaszkodva hordozhassa a jövő erősebb, magyar életét.”¹¹

KÖNIG munkája néhány hónapon belül két kiadást ért meg. Katolikus és protestáns részről egyaránt felfigyeltek rá. Az értekezésről katolikus oldalon elismerő méltatások láttak napvilágot. Ez érthető, hiszen írója minden állásfoglalásában követte egyháza hivatalos útmutatását. A kötetrel foglalkozó írások egyike a Katolikus Szemleben jelent meg. Ez a könyv legfontosabb erényének azt tartotta, hogy magyar nyelven az elsőként közreadott terjedelmes kiadvány, ami a katolikusok és protestánsok uniójának kérdéseit részletesen elemzi. Ezért alkalmas arra, hogy hatékonyan népszerűsítse az egységre való törekvés eszméjét.¹²

A reformáció követőinek táborából érkezett számos reagálás közül kettőt emelünk ki. Az első PRÖHLE KÁROLY evangélikus teológiai tanár cikke volt a *Keresztény Igazság* című folyóiratban. PRÖHLE jóindulatú és visszafogott kritikát gyakorolt

¹⁰ Idézett mű, 229. p.

¹¹ Idézett mű, 228. p.

¹² ANGELI OTTÓ: A keresztény egyházak egysége. P. KÖNIG KELEMEN O. F. M. könyve. = Katolikus Szemle. Felelős szerk.: KÜHÁR FLÓRIS. 1942. augusztus, 246–248. p.

KÖNIG művével kapcsolatban. Hangsúlyozta annak jelentőségét, amit főként az ad meg, hogy: „... nemcsak nagy tájékozottsággal, hanem sok igazságszeretettel és keresztyén testvérszeretettel is van megírva. Hosszú fejezeteit és számos nyilatkozatát jóleső érzéssel olvashatjuk mi protestánsok is, különösen amikor szembeszáll a felekezeti gyűlölködéssel és több tárgyilagosságot, igazságszeretetet követel és tanusít Luther és a reformáció megítélésében. A szerző valósággal ég a keresztyén egyházak egységének gondolatáért.”¹³ A cikkíró azonban dicsérő szavai mellett néhány témát illetően vitába szállt a katolikus fél szemléletével. Ennek során kitért az egyház fogalmának hittani értelmezésére és a Biblia magyarázatának gyakorlatára. Végül a magyarországi történelmi egyházak egymásfelé történő közeledésének elősegítését szeme előtt tartva összefoglalta az időszerű feladatokat. Ezek közül lényegesnek nevezte, hogy a különböző felekezetek minden téren erősítsék a testvériség szellemét. A katolikus többség ne érvényesítse ridegen a számbeli fölényéből eredő hatalmát. Semelyik egyházi közösség ne emlegesse folytonosan sérelmeit a nyilvánosság előtt. Vitáikban mindig a tényyszerűsége törekedjenek és buzgón imádkozzanak a keresztyénység egységéért. Ezeknek a teendőknél a megvalósítását PRÖHLE egyformán értelmelte vallási és hazafias kötelességnek.¹⁴

PRÖHLENÉL jóval erőteljesebben és keményebben bírálta KÖNIG könyvét MAKAY MIKLÓS. Másodikként az ő véleményét idézzük a reformáció híveinek köréből. MAKAY – aki református lelkészként a protestáns ökumenikus mozgalom tájékozott szakértője volt – 1944-ben terjedelmes dolgozatot jelentetett meg *Az ökumenikus gondolat és a magyar református gyülekezeti élet* címmel. Ennek az ökumenizmus teológiai alapjaival foglalkozó fejezetében tárgyalta KÖNIG KELEMEN álláspontját. A ferences szerzetes kötetében szereplő mondanivaló rövid áttekintése után MAKAY szemére vetette KÖNIGnek, hogy „...öntelt, a saját igazáról és fölényéről teljesen meggyőződött...” felfogást képvisel.¹⁵ Sajnálattal állapította meg, hogy nem egyenrangúan kezeli a protestantizmust, ezenkívül a katolikusok közösségét tartja kizárólagosan igazi egyháznak. KÖNIG beszélt ugyan bizonyos egyházfegyelmi kérdésekről, amelyekben a felekezeti egység létrehozása esetén a reformált vallásúak talán engedményeket kaphatnának a Vatikántól, de ezekről MAKAY határozottan kijelentette: „Az »engedményeket« nem tekinthetjük másnak, mint a protestánsok megpuhítására szolgáló eszközöknek, melyek elő akarják készíteni a Rómához való csatlakozást.”¹⁶ A

¹³ PRÖHLE KÁROLY: „A keresztyén egyházak egysége”. P. KÖNIG KELEMEN O. F. M. könyvéről. = Keresztyén Igazság. Az evangélikus értelmiség folyóirata. Felelős szerk.: KARNER KÁROLY. 1943. február, 26. p.

¹⁴ Idézett mű, 27–32. p.

¹⁵ MAKAY MIKLÓS: *Az ökumenikus gondolat és a magyar református gyülekezeti élet*. Tiszántúli Könyv- és Lapkiadó Résztvénytársaság, Debrecen, 1944. 72. p.

¹⁶ Idézett mű, 73. p.

református szerző rámutatott, hogy az evangéliumi hit követői elutasítják azt a vélekedést, ami szerint az egyházi unió kizárólag a pápaságtól elszakadt vallási csoportoknak a katolicizmushoz történő visszatérése révén képzelhető el. Egyidejűleg hangsúlyozta, hogy a reformáció egyházai a hitújítás idején megfogalmazott hittani alapelveikből semmilyen helyzetben nem engedhetnek.

KÖNIG KELEMEN 1942 végén újabb írással jelentkezett, amely szintén a keresztény vallási irányzatok egyesülésének témáját érintette. Cikkét a *Magyar Szemle* decemberi számában olvashatták az érdeklődők *Lelki egység* cím alatt.¹⁷ A tekintélyes konzervatív társadalomtudományi folyóiratot nem véletlenül választotta eszmefuttatása közzétételéhez, hiszen a korábbiakban éppen ez a kiadvány volt az esetleges felekezeti unió kilátásairól zajló párbeszéd egyik fő színtere. Fejtegetései elején KÖNIG utalt is két publikációra, amik az előző hónapok folyamán a keresztény egyházak egységének lehetőségeit vizsgálták a *Magyar Szemlében*. Ezután elismeréssel szólt a németországi katolikusok és protestánsok példájáról. Ők több ízben tartottak már úgynevezett egységnapokat és egy tanulmánygyűjteményt tettek közzé a kereszténység megosztottságának elszámolási módjáról. A cikkíró megállapította, hogy Magyarországon a történelmi egyházak viszonya sajnos messze van még az együttműködés ilyen fokától. Vitába szállt azokkal, akik azt hangoztatták, hogy a Krisztusban hívők közössége szétszakítottságának felszámolásáról csupán ábrándozni lehet. Világosan látta, hogy az unió az adott helyzetben megvalósíthatatlan, de hosszabb távon elérhetőnek vélte azt.¹⁸ Örömmel nyugtázta, hogy a magyarság vallási testvérharcok nélküli lelkületének kialakításán közösen tevékenykednek a katolicizmus és a protestantizmus jeles személyiségei. Azonban ennél többet kívánt: „A keresztény egyházak egysége munkálásának elvetését bűnnek és szerencsétlenségnek tartjuk, a szeretetszövetség, lelki egység pedig nem lehet végső célkitűzés, hanem csak előfeltétel a hitbeli egységre és útegyengetés annak elérésére...”¹⁹ Kiemelte, hogy a nemzet szellemi összefogásának alapjául szolgáló felekezeti béke és vallási közeledés ország mentő jelentőségű feladat a világháború apokaliptikus forgatagában.

Ezt követően felvázolta azokat a teendőket, amelyekről azt gondolta, hogy mihamarabbi elvégzésük elengedhetetlen az egyházi irányzatok közötti válaszfalak lebontásához. Első helyen említette a keresztények „imatáborba” való tömörítését, hogy így kérjék az isteni segítséget a nemes ügy számára. Kifejezte azon meggyőződését, hogy az egyes egyházak belső hitéletének elmélyítése szintén áldásos hatással lenne kapcsolataik alakulására. PRÓHLÉhez hasonlóan nagyra értékelte a keresztény

¹⁷ KÖNIG KELEMEN: *Lelki egység*. = *Magyar Szemle*. Szerk.: ECKHARDT SÁNDOR. 1942. december, XLIII. kötet 6. szám, 281–287. p.

¹⁸ *Magyar Szemle*, 1942. december, 281–284. p.

¹⁹ *Magyar Szemle*, 1942. december, 285. p.

testvériség erősítését, valamint a tárgyilagosság érvényesítését a különböző felekezetek egymásról alkotott képének formálásában. Konkrét javaslatot tett arra, hogy a katolikusok és a protestánsok hittankönyveinek új példányaiból hagyják ki a másik egyházi közösséget sértő kitételeket. Ezzel párhuzamosan rámutatott annak szükségére, hogy a keresztény egyházak közös értékeik hangsúlyozására törekedjenek.²⁰ KÖNIG végül bejelentette, hogy a következő évben az ő szerkesztésében megindul *Az Egység Útja* című havilap, amely legfőbb céljának a katolikus–protestáns unió létrehozásáért történő munkálkodást tekinti. Ezáltal a megvalósulás szakaszához ért el az az ötlet, amit a cikk szerzője az egyházak egyesüléséről néhány hónappal korábban megjelent könyvében felvetett. A leendő szerkesztő előzetes értesülései alapján annak a reményének adott hangot, hogy a lap a reformált hitet vallók körében ugyanúgy támogatásra talál, mint saját felekezetében. Még azt sem zárta ki, hogy a vállalkozás esetleg azonos jellegű folyóirat indítására ösztönzi a hazai protestantizmust.²¹

A ferences szerzetesnek az új katolikus sajtótermék közreadására vonatkozó bejelentésére komoly előkészítő tevékenység után kerülhetett sor. Magától értetődő, hogy ilyen arculatú vallásos kiadvány nem hagyhatta el a nyomdát az egyházi vezetés külön engedélye nélkül. A rendelkezésünkre álló dokumentumokból látható, hogy a havilap a magyarországi katolicizmus legmagasabb egyházi köreinek jóváhagyásával jutott el az olvasókhoz. KÖNIG visszaemlékezéséből tudjuk, hogy Serédi Jusztinián esztergomi érsek két ankétot hívott össze a katolikusok és a protestánsok egységére irányuló kezdeményezések lehetőségeinek megvitatására. Ezeken jelen voltak a szerzetesrendek képviselői, számos teológiai tanár és Beresztóczy Miklós, aki papként a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium katolikus ügyosztályának tisztviselői közé tartozott. A Rómához hű egyháziak megbeszéléseik eredményeként azt határozták el, hogy az egységtörekvések katolikus oldalról való összehangolására és egyben felügyeletére lapot alapítanak. Ezzel csak Beresztóczy nem értett egyet, mert ő hatékonyabbnak tartotta a már meglévő sajtóorgánumokban folytatandó cikkezést.²² Az új folyóirat kiadását azonban sem az egyházmegyes papság, sem a legtöbb szerzetesrend nem akarta gyakorlatilag kivitelezni. A probléma azzal oldódott meg, hogy a ferencesek vállalták el ezt a nemes, de meglehetősen kényes feladatot. Schrotty Pál ferences rendi tartományfőnök KÖNIG KELEMEN-t bízta meg a havilap szerkesztésével, hiszen az egységmozgalom elkötelezett híve addigi megnyilatkozásaival bizonyította jártasságát ezen a területen.²³

²⁰ Magyar Szemle, 1942. december, 286. p.

²¹ Magyar Szemle, 1942. december, 287. p.

²² KIRÁLY KELEMEN: Katolikus–protestáns egységtörekvés története Magyarországon. 79–80. p.

²³ Idézet mű, 80. p.

A lap kiadásának tervét Serédi Jusztinián se utasította el, a szerkesztőnek kijelölt személyt pedig alkalmasnak találta a poszt betöltésére. Ám a kiadvány tárgykörének bonyolultsága és érzékenysége miatt katolikus szakemberekből egy bizottságot hoztak létre, amelynek tagjai a megjelentetésre szánt írásokat előzetesen ellenőrizték. Erről maga a hercegprímás számolt be a katolikus püspöki kar 1943. március 17-ei értekezletén. Ekkorra *Az Egység Útja* két száma már megjelent. Az esztergomi érsek a püspökkari konferencia tagjaival még a következőket közölte a folyóirattal kapcsolatban: „Remélhető, hogy a kellő szóhasználat kialakítása után, kifogástalanul tölti majd be feladatát, amely az, hogy a kat. hitre, erkölcsökre és a kegyelemeszközökre vonatkozó tanítást nem kat. keresztény testvéreinkkel megismertesse, anélkül azonban, hogy azokból akár csak egyet is feladna. Megvallja, (ti. Serédi – G. Zs.) tömeges áttéréseket a protestánsok nyilatkozatai után nem vár. Csupán azért engedte meg a lapot, hogy senki ne vádolhassa, hogy a mostani időket nem engedte felhasználni eltévedt testvéreink visszavezetésére. Ha az *Egység Útja* (*sic!*) nem követné az utasításokat, vagy teljesen céltalanná válnék, leállítaná.”²⁴ Serédi idézett szavaiból világosan kiderül, hogy az érsek – összhangban a többi katolikus egyházi előljárával – a felekezeti egység megteremtését nem a keresztény egyházak kölcsönös közeledése révén képzelte el.

A katolicizmus vezetői kizárólagosan az „eltévedt testvéreknek” a Rómában kijelölt útra történő „visszavezetésével” látták létrehozhatónak a vallási uniót. Ezért nem használták például katolikus körökben a protestánsok által alkalmazott ökumenizmus szót. Ugyanis a reformáció követői az ökumenikus magatartás alapfeltételének tekintették, hogy a vallási egységért küzdő mozgalomba bekapcsolódókat egyenrangú felekként kezeljék és ne kívánjanak tőlük egyoldalú engedményeket. Az ilyenfajta szemlélet idegen volt a korabeli katolicizmus számára. Ez a felfogásbeli különbözőség döntő szerepet játszott abban, hogy az 1930-as és az 1940-es évek fordulóján hazánkban kibontakozó katolikus-protestáns egységtörekvés tényleges lehetőségei erősen korlátozottak voltak. *Az Egység Útja* folyóiratnak szintén ezekkel a korlátokkal kellett szembesülnie, ha tartani akarta magát a hivatalos katolikus irányvonalhoz. A kiadványt szerkesztő KÖNIG esetében azonban nem kellett attól félni, hogy túllépi azokat a határokat, amiket Serédi meghúzott. Ennek ellenére az egyházi vezetés biztonsági fékként a szokásosnál szigorúbb cenzúra eszközét érvényesítette a sajtótermékben megjelenő cikkekkel szemben. Az esztergomi érsek a havilapot tulajdonképpen azért engedélyezte, hogy kipuhatolja, miként fogadják a

²⁴ A magyar katolikus püspökkari tanácskozáások története és jegyzőkönyvei 1919–1944 között II. kötet. Összeáll. és bev.: BEKE MARGIT. München–Budapest, Aurora, 1992. 366. p. Az idézet szövegében pontatlanul „Egység Útja”-ként szerepel a folyóirat címe. Ezzel a figyelmetlenséggel más korabeli forrásban is lehet találkozni. König neve pedig sokszor König alakban fordul elő.

protestánsok a változatlan katolikus célok békülékenyebb hangvétellű népszerűsítését.²⁵ A püspökkari értekezlet résztvevői egyetértettek a hercegprímás fenti álláspontjával.²⁶

Miután az új sajtótermék az állami engedélyezést is megkapta, 1943 januárjában az olvasók kezébe kerülhetett *Az Egység Útja* első száma. A harminckét oldal terjedelmű lap alcíme a következő volt: „Havi folyóirat a katolikus és protestáns hívek közeledésének előmozdítására”. Kiadta a Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Ferences Tartományfőnökség. Felelős szerkesztőként és felelős kiadóként KÖNIG KELEMEN-t jelölték meg. Az ő tollából származott a havilap programadó cikke, amely a *Mit akarunk és mit nyújtunk?* címet viselte.²⁷ KÖNIG az írás elején utalt arra, hogy a keresztény egyházak egységéről 1942-ben megjelent könyvének bírálói közül egyesek túlzott derűlátást vetettek a szemére. Szerintük a kötet szerzője nem tulajdonított kellő súlyt azoknak a tényeknek, amik a keresztény felekezetek uniójának akadályait jelentették. Nekik adott választ KÖNIG, amikor rámutatott, hogy az utóbbi időben a katolikusok és a protestánsok kapcsolatai sokat javultak. Azonban ettől függetlenül tisztában volt az egységtörekvés nehézségeivel. Főképpen azzal, hogy a katolikus egyház semmit nem akart feladni hittani elveiből, de nem hajlottak ilyen lépésre a reformáció táborában sem. Ezért világosan látta, hogy a teljes egyházi egyesülés bekövetkezésében csupán a történelmi távlatokat tekintve lehet reménykedni. Ám hangsúlyozta, hogy a jövőendő eredményeiért az adott viszonyok között kell fáradhatatlanul munkálkodni.

A ferences páter kedvenc példajaként saját németországi tapasztalataira hivatkozott a felekezeti együttműködés gyakorlati módjait illetően. Megemlítette – hasonlóan a Magyar Szemle 1942 decemberi számába írt cikkéhez –, hogy a német katolikusok és protestánsok már több alkalommal tartottak egységnapokat és közös ájtatosságokat. Amíg azonban a társadalomtudományi folyóiratban korábban rokonszenven nyilatkozott ezekről a kezdeményezésekről, addig most aggodalmát fejezte ki: „Magyarországon ilyen közösség hitbéli közönnyőséget és vallási zűrzavart idézne elő.”²⁸ Tehát KÖNIG – legalábbis látszólagosan – megváltoztatta véleményét. Ennek okát abban kereshetjük, hogy a magyarországi katolicizmus egyházi vezetői leggyakrabban éppen a vallási közömbösség elterjedésének veszélyét emlegették a felekezeti egységmozgalom kapcsán. Ezeknek a befolyásos személyiségeknek a

²⁵ Idézett mű, 393. p.

²⁶ Idézett mű, 366. p.

²⁷ KÖNIG KELEMEN: *Mit akarunk és mit nyújtunk?* = *Az Egység Útja*. Havi folyóirat a katolikus és protestáns hívek közeledésének előmozdítására. Felelős szerk. és kiadó: KÖNIG KELEMEN. 1943. január, 3–7. p. A lap következtelenül hol *Az Egység Útja*, hol viszont *Az Egység Utja* címet használta.

²⁸ *Az Egység Útja*, 1943. január, 3. p.

megnyugtatása bizonyára fontos szempontként állt a szerző előtt, amikor a lap programját ismertetve szigorúbban ítélte meg az eltérő hitűek együttes szereplését vallásos rendezvényeken. Ugyanakkor változatlanul hangoztatta, hogy az őszintén hívő protestánsok lelki téren közelebb vannak a katolikus egyházhoz, mint annak olyan tagjai, akik kegyelmi életet nem élnek. Ezen meglátása helyességének alátámasztására a neves jezsuita, BANGHA BÉLA azonos állásfoglalását hozta fel.²⁹ A cikkben egyébként többször tett utalást BANGHA *Világhódító kereszténység* című könyvére. A megegyező látásmód mellett erre valószínűleg az az igyekezet ösztönözte KÖNIGet, hogy a kényes téma miatt várható támadások egy részét Bangha Béla tekintélyének felhasználásával védje ki. Természetesen a Banghára való hivatkozás csak a katolicizmus köreiben járhatott ezzel az eredménnyel.

Ezután KÖNIG leszögezte, hogy a katolikus egyház iránti szeretet és elkötelezettség nem zárja ki a reformált vallást követők felé megnyilvánuló jóindulatot és testvéries magatartást. Ismételten szólt a hitéleti közömbösség kialakulásának lehetőségéről. Bízott abban, hogy ez a káros jelenség az uniós mozgalomban kellő odafigyeléssel elkerülhető. A továbbiakban cáfolta azt az állítást, hogy hazánkban a katolikus–protestáns vallási egyesülésre azért sem lehet remény, mert a magyarországi protestantizmus hitetlen, sőt anyagelvű. Rámutatott, hogy a liberális eszmék mindkét nagy egyházi irányzatra hatottak. A kártékony ideológiák befolyása miatt a katolikusoknál ugyanúgy érvényesült az elvallástalanodás, mint a reformáció egyházaiban. Kétségtelennek tartotta azonban, hogy a protestánsok többségét változatlanul a Krisztusba vetett élő hit jellemzi. Kijelentette, hogy katolikus részről velük keresik a megegyezést, nem a vallásuktól eltávolodottakkal.³⁰ Megígérte, hogy a lap kerülni fogja a vitatkozó hangnemet, mert az egész nemzet életében vészterhes kort jelentő háborús években minden téren az összefogásra kell törekedni: „Bárhol akadjanak nézeteltérések, raktározzuk el azokat későbbre, a lét és nemlét harcát követő időszakra. Rövidlátó, vak az, aki nem látja napjainkban a veszedelmeket. És rosszakarató egyén, sőt könnyen hazaáruló, aki a vallási ellentétek szításával megbontja az országban a békét, egységet.”³¹ Ezért hallgatásra intette azokat, akik a katolikus és a protestánsok arányszámát gépiesen akarták szabályozni a közéletben és a hivatalokban.

A cikkíró figyelmeztetett „bizonyos pogánykodó szellem” megerősödésére, ami valamennyi felekezet létfeltételeit veszélyeztette. Érzékeltette, hogy az egyház- és vallásellenesség a kommunizmusban és a nemzetiszocializmusban egyformán jelen

²⁹ Vesd össze: BANGHA BÉLA: *Világhódító kereszténység. A társadalom visszavezetése Krisztushoz.* Korda R. T. Nyomdája, Budapest, 1940. 179. p.

³⁰ *Az Egység Útja*, 1943. január, 4. p.

³¹ *Az Egység Útja*, 1943. január, 4–5. p.

van. Éppen az így megnövekedett erejű támadások elleni védekezés hatékonyabbá tételét nevezte meg rövid távon a felekezeti közeledés talán legfontosabb céljaként: „Egyik célkitűzésünk, hogy a hívő keresztényeket a kommunista, hitetlen táborral szemben közös védelmi arcvonalba tömörítsük. Bízunk is abban, hogy a hívő protestantizmus méltányolni fogja törekvésünket s a jövőben mindkét oldalon vigyáznak arra, hogy a Krisztusban hívők közötti jó viszonyt meg ne lazítsák...”³² Próbálta megnyugtani a reformáció egyházait, hogy a folyóirat nem egyes tagjaik áttérését óhajtja elérni, hanem a tényleges vallási közeledést. A ferences szerkesztő azt írta, hogy a kiadvány tulajdonképpen a katolikusokat szeretné elsősorban megnyerni a vallási együttműködés gondolatának. Reményét fejezte ki, hogy a lap katolikus szerzői mellett az elfogulatlan protestánsok szintén részt vállalnak a nemes ügy népszerűsítéséből.³³ Ezután kitért a havilap tervezett felépítésére és rovataira. Úgy kívánta összeállítani a sajtótermék tartalmát, hogy az hézagpótló legyen és a már létező folyóiratok egyikét se utánozza. Hangsúlyozta, hogy lapja nem elégszik meg a kényszerítő körülmények hatására megvalósuló látszólagos egyházi kibéküléssel, hanem a lényegi egység előmozdításán fáradozik. Ennek érdekében szeretetteljes légkört igyekszik teremteni a keresztény felekezetek között. KÖNIG végül annak a meggyőződésének adott hangot, hogy *Az Egység Útja* nagyszabású vallási és hazafias feladatok megoldásához ad segítséget és elnyeri majd az összes jóakarató magyar támogatását. Hiszen: „Ma minden lépésnyi közeledés egymáshoz, nemzeti és vallási áldás, gazdagodás és erőgyarapodás.”³⁴

KÖNIG KELEMEN óvatos körültekintéssel fogalmazta meg a folyóirat programját. Egyszerre kellett ügyelnie saját egyházi vezetése elvárásaira, valamint az általa megszólított protestánsok szempontjaira és érzékenységére. Megállapítható, hogy valóban békülékenyen – a korábbi felekezeti közti helyzetet ismerve testvériesnek mondhatóan – szólt a reformáció híveihez. *Az Egység Útja* megindulásával kapcsolatban hamarosan mindkét oldalon napvilágot láttak a reagálások. Ezek többnyire várakozásteljes rokonszenvvel köszöntötték az újszerű célt maga elé tűző havilapot. A szerkesztőnek katolikus részről nem kellett tartania erőteljes kritikától a sajtótermék megjelenítését illetően, mert ahhoz megszerezte az egyházi vezetés jóváhagyását. Az egyes cikkek megfelelő volta felett pedig a cenzúra őrkdött. A protestánsok csoportjából az elsők között nyilvánította ki véleményét RAVASZ LÁSZLÓ református püspök. A Dunamelléki Református Egyházkerület lelki előjárója 1943 januárjának második felében előadást tartott Budapesten, a „Kálvin-téri Református Férfitársaságban” az egyházak különbözőségéről és a keresztény egységtörekvésekről. RAVASZ

³² *Az Egység Útja*, 1943. január, 5. p.

³³ Ugyanott.

³⁴ *Az Egység Útja*, 1943. január, 7. p.

beszéde során megemlítette *Az Egység Útja* című kiadványt, annyit jegyezve meg róla, hogy „szakszerűen foglalkozik” az adott témakörrel.³⁵

RAVASZ LÁSZLÓ fenti megnyilatkozása után néhány nappal ismét egy tekintélyes protestáns egyházi vezető állásfoglalása következett az új lapot illetően. 1943. február 1-jén a debreceni református férfikonferencián RÉVÉSZ IMRÉT, a Tiszántúl reformátusságának püspökét hallgathatták meg a jelenlevők. *Utópia vagy Krisztópia?* címet viselő nagy ívű eszmefuttatásában ő is a keresztyén egyházak egységének lehetőségeit tárgyalta. Ennek keretében kijelentette, hogy *Az Egység Útja* olyan folyóirat, amelynek: „... első száma rendkívül sok jóakaratról és igazi keresztyén tágkeblúségről tanúskodik, noha az egészet nyilvánvaló római katolikus szellem hatja át.”³⁶ Később elmondta, hogy igen biztatónak értékeli a havilapban a felekezeti közlelés támogatására indított magyar „imatábor” ötletét, mert a katolikusok és a protestánsok együttes imádsága az egységteremtési folyamat óriási mozgóereje lehet.³⁷

A magyarországi protestantizmus másik jelentős ágának hetilapja, az *Evangélikus Élet* 1943. február 20-án közölte először észrevételeit a KÖNIG KELEMEN szerkesztésében megjelenő sajtótermékről. Az evangélikus újságban MÓRO CZ SÁNDOR *Új hang az egység dolgában* címmel készült elemzése vizsgálta a katolikus folyóirat kilátásait. A cikkíró örömdetesnek nevezte a kezdeményezést és a bevezető szám alapján úgy érezte, hogy annak alkotói valóban komolyan vágyakoznak a keresztyénység megosztottságának felszámolására. Elismerte, hogy nagyon fontos a magasztos ügy érdekében történő imádkozás, de nem gondolta, hogy azt külön mozgalom keretében szükséges végezni. KÖNIG értelmezésében a vallási összefogás egyik fő célja az volt, hogy a nemzet ellenálló képessége lelki, politikai és kulturális téren növekedjen. MÓRO CZ viszont ezt a szempontot a felekezeti egyesülés létrehozásánál nem tekintette lényeges indoknak. Neki a hittani elvek számítottak kizárólagosan döntőnek ebben a kérdésben. Persze ez nem jelentette azt, hogy a magyarság megerősítéséért egyéb vonatkozásban ne lett volna hajlandó mindent elkövetni! Végül le-

³⁵ Magyar Értesítő. Protestáns egyházi, egyháztársadalmi és iskolai félhivatalos hírlaptudósító újság. Felelős szerk. és kiadó: FARKAS SÁNDOR. 1943. január 27. 1. p. – A cikk szövegéből nem derül ki világosan, miért mondta előadása végén Ravasz a következőt: „Irodalmi és sajtóbeli képviselését kívánám az egységesítő gondolatnak!” (Ugyanott.) Hiszen jelezte, hogy tud a kérdéssel foglalkozó katolikus lap megindulásáról! Lehetséges, hogy egy külön protestáns kiadványra célzott?

³⁶ *Utópia vagy Krisztópia?* Révész Imre püspök előadása a keresztyén egységteremtésekről Debrecenben 1943. február hó 1-én a református férfikonferencián. Debrecen Szabad Királyi Város és a Tiszántúli Református Egyházkerület Könyvnyomda-vállalata. Debrecen, é. n. 4. p.

³⁷ Idézett mű, 10. p.

szögezte, hogy az egyházi közeledés kívánatos, s az új kiadvány hasznos lehet annak előmozdításában.³⁸

Szintén evangélikus véleményt tükrözött a *Keresztyén Igazság* 1943. márciusi példányainak oldalain *Az Egység Útja* folyóirattal foglalkozó írás. Ez örömmel nyugtázta, hogy a katolikus lap nem „lélekhalászatot” akar véghezvinni az evangéliumi kereszténység körében, hanem az egységtörekvések őszinte szolgálatát ígéri. Megelégedéssel vette tudomásul, hogy a sajtótermék méltatja a protestáns hit és kegyesség értékeit. Azonban MÓROCZHOZ hasonlóan felhívta KÖNIGÉK figyelmét arra, hogy a vallási megbékélés eszméje felette áll a nemzeti erőegyesítés – más összefüggésben rendkívül időszerű – gondolatának. Ezután rámutatott, hogy a keresztények egymás felé tett lépéseit segítheti az alapos felekezeti önvizsgálat, az egyes vallási irányzatok beható tanulmányozása, a hitélet általános elmélyítése és az egyházi közösségek belső tevékenységének felvirágoztatása.³⁹ Nem hagyta észrevétel nélkül *Az Egység Útja* közreadását a református MAKAY MIKLÓS sem. MAKAY 1942-es könyvéért keményen bírálta KÖNIGET, ám most érdeklődéssel fogadta a havilapot. Szerkesztőjéről pedig megállapította, hogy tiszteletreméltó felkészültséggel alakítja a kiadvány arculatát.⁴⁰

A fentiekben idézett állásfoglalásokból világosan látható, hogy a reformáció magyarországi követői igen gyorsan és általában jóindulatú várakozással köszöntötték *Az Egység Útja* indulását. Katolikus részről ugyancsak élénk figyelmet váltott ki a felekezeti közeledésért munkálkodó folyóirat, amely megjelenésének rövid időszakában a hazai egyházi sajtó különleges színfoltja volt. A lap igazi jelentőségét az adta meg, hogy lehetőségeinek és gyakorlatban elért eredményeinek korlátozottsága ellenére ténylegesen hozzájárult a magyar katolicizmus és protestantizmus közötti viszony javításához.

³⁸ MÓROCZSÁNDOR: Új hang az egység dolgában. = Evangélikus Élet. Egyháztársadalmi, kulturális, belmissziói, egyházpolitikai hetilap. Az Országos Luther-Szövetség hivatalos lapja. Felelős szerk.: KEMÉNY LAJOS. 1943. február 20. 3–5. p.

³⁹ „Az egység útja” című cikk. = *Keresztyén Igazság*, 1943. március, 67–68. p.

⁴⁰ MAKAY MIKLÓS: „Az egység frontról”. = Magyar Protestánsok Lapja. Az Országos Bethlen Gábor Szövetség hivatalos közlönye. Felelős szerk.: BORBÉLY LÁSZLÓ. 1943. május, 35–36. p.

Kelemen König und der Losgang der Zeitschrift „der Weg der Einheit“

In der ökumenischen Bewegung des XX-en Jahrhunderts spielte die Zeitschrift „Der Weg der Einheit“ eine bedeutende Rolle. Die Periodik erschien ab Januar 1943 bis November 1944. Von katholischer und protestantischer Seite wird das von Kelemen König redigierte Presseprodukt positiv bewertet. Die Fachleute schrieben anerkennend vor allem über die aufrichtige Bestrebung des Blattes zur Verbesserung der Beziehungen unter den Kirchen.

In der Horthy-Ära belasteten öftere Meinungsunterschiede, sogar heftige Streite das Verhältnis zwischen der katholischen und reformierten Kirche. Die Zahl der Auseinandersetzungen verminderten sich aber am Ende der 1930-er Jahre, und die Gegenmänner beweisen ein aussöhnenderes Benehmen gegen einander. Im Jahre 1937-38 entfaltete sich ein Meinungs austausch in der ungarischen Presse unter katholischen und protestantischen Persönlichkeiten über die Chance der religiösen Union der Christlichen. Die Zusammenarbeit der historischen Kirchen Betreibenden wurden von der Erkennung geführt, daß die Existenz des Christentums neben den linksgerichteten Ideologien auch durch den Nazismus gefährdet ist. Sie bewerteten die Lage so, daß die Verteidigung gegen die erstarkten christenfeindlichen Strömungen nur mit dem Zusammenschluß der Kirchen erfolgreich sein kann. Gleichzeitig verbanden sie den Schutz des christlichen Glaubens mit der Bewahrung der Unabhängigkeit des Landes. Man schrieb je mehr über „seelische Einheit des Ungarntums“ die vor allem durch Annäherung verschiedener religiösen Gruppen zu erreichen schien. An diesem Punkt schloß sich der Franziscaner Kelemen König an die Diskussion an. König verschaffte sich als Pfarrer der Berliner Botschaft Ungarns Erfahrungen über das Schicksal der von der nazistischen Unterdrückung leidenden Katholiker und Protestanten. Nach seiner Rückkehr in Ungarn hat er das Buch „Die Einheit der christlichen Kirchen. Mit besonderer Rücksicht auf den deutschen Protestantismus“ geschrieben. Er drängte auf die Annäherung der Konfessionen und das Zustandebringen ihrer Einheit. Sich aber auf dem offiziellen Standpunkt der katholischen Kirche beharrend hielt er die religiöse Unio nur dadurch für möglich, wenn darin die führende Rolle des Papstes anerkannt wird. Diese Voraussetzung wurde von den Protestanten abgelehnt, obwohl sie die Zusammenarbeit für ebenso wichtig gehalten haben. Um der Annäherung zwischen den Katholikern und Protestanten noch größeren Schwung zu geben liess er die

Zeitschrift „Der Weg der Einheit“ im Januar 1943 losgehen. Auf diesen Schritt dürfte es nur mit der Bewilligung der höchsten Führung der katholischen Kirche darangekommen sein. Im Einverständnis mit Jusztinian Serédi hat das Klerus die Ausgabe des Blattes zugelassen, um die „verirrten Brüder“ auf den von Rom festgesetzten Weg zurückzuführen. Die Zeitschrift hat ihr Ziel nicht erreicht. Jedoch haben die Superintendenten der reformierten Kirche, László Ravasz und Imre Révész die Initiative mit gutem Wille empfangen. Trotz des praktischen Mißerfolgs hat das Blatt der Besserung der Verhältnisse zwischen den beiden Kirchen beigetragen.